

17.19x22.66	1	11	עמוד	11	הארץ - כותרת	13/11/2022	83812282-4
בנימין זאב הרצל - בהקשר לצינון - 80790							

היסטוריה ללא כבוד

דימיטרי שומסקי

לפני כשבועיים תיאר כאן חוקר תקשורת ההמונים פרופ' רמי קמחי את היהודים האשכנזים, כקבוצה הנוטה לראות בכבוד לאומי ערך משני, בניגוד ליהודים הספרדים, שבעברם הכבוד והלאום הם בגדר ערך עליון ("הארץ", 24.10). כדי לבסס את ההבניה הדי-כוטומית הזו, קמחי שטח על רגל אחת משנה היסטוריוסופית מגמתית, הנשענת על תשתית רעועה של ידע היסטורי ועל חלקיקי אמיתות ועובדות היסטוריות.

לדבריו, יהדות ספרד גיבשה את זהותה הקיבוצית לנוכח מדיניותה הלאומנית של ספרד בתקופת הרקונקיסטה – מאות שנים במוצאי ימי הביניים, שבהן כבשו הספרדים מחדש את אדמתם מידי המוסלמים. לכן גם אצל היהודים הספרדים צמחה זהות לאומית איתנה, מה ששימש בהמשך כסיס לרגש כבוד לאומי מפותח. על כן, טוען קמחי, אין זה מקרה ש"דונה גרציה מנדס, אילת ההון היהודייה הספרדייה, היא זאת שניסתה להקים בית לאומי ליהודים בטבריה עוד במאה ה-16". לעומת זאת, אצל היהודים האשכנזים במזרח אירופה הזהויות הלאומיות היו "רדודות ומבולבלות, בשל שליטתן של אימפריות מתחלפות רב-לאומיות, כמו האימפריה הרוסית, האימפריה האוסטרו-הונגרית והאימפריה העותמאנית" (אשכנזים? באימפריה העותמאנית? נגיע לזה בהמשך).

ניתן לשאול מדוע בחר קמחי לייצג את דפוסי הזהות הקיבוצית אצל היהודים הספרדים דים דווקא באמצעות הדוגמה של דונה גרציה נשיא. שהרי היא אפשר להצביע על מקרים אחרים של תודעת שייכות בקרב יהודי חצי האי האיברי לפני גירוש ספרד ושמך פורטוגל ואחריהם, ולבנות בהסתמך עליהם סיפור היסטורי שונה בתכלית בנוגע לנאמנויות והותיות בקרב היהודים הספרדים. למשל, סיפורו של ר' שלמה הלוי, רבה של קהילת בו-רגוס, שהמיר את דתו לנצרות ב-1391, נסע לפריז ללמוד תיאולוגיה ועם שובו לבורגוס היה לבישוף העיר תחת שם חדש, פאבלו דה סנטה מריה.

ממנו ניתן למתוח קו ישר למשפחות רייז דריגו די איבורה וחיימנס, מן היבואנים הגדולים של תבלינים ממזרח הודו ושל אבנים יקרות מליסבון לאנטוורפן במחצית השנייה של המאה ה-16. גם הן, כמו משפחת דונה גרציה מנדס, מאנוסי פורטוגל, אך בניגוד אליה

הם היו לנוצרים מאמינים, או לפחות השתדלו להיקלט בקרב הנוצרים. לכך אפשר להוסיף כי קיימת הסכמה במחקר, שבין 1391 ל-1497 מומרים איכרים רבים מאוד, אולי רובם, נטמעו כסופו של דבר, מרצונם, בחברה הנוצרית – והרי לכם ייצוג היסטורי מושלם של היהדות הספרדית כיהדות שפניה להתבוללות ולביטול עצמי ושערך הכבוד הלאומי ממנה והלאה.

כנגד זאת אפשר להציב ייצוג היסטורי מהופך של העמדה כלפי ערך הכבוד הלאומי מצד היהודים האשכנזים בתקופת הגלות. ניתן, למשל, להתחיל עם מותם ההרואי של יהודי וורמס ומיינץ על קידוש השם בזמן מסעי הצלב. אחר כך אפשר להמשיך את נרטיב הכבוד והגבורה הלאומיים של היהדות האשכנזית אל מלכות פולין-ליטא בימי גזירות ת"ת-ת"ט, עת יהודי לבוב, יחד עם העירוניים הפולנים, הדפו את הקווקים האוקראינים שצרו על העיר ולבסוף, אפילו שר לתת לנרטיב הזה משנה חיזוק על ידי הדוגמה של ברק יוסלביץ' (1809-1764),

מול הסיפור המופרך של קמחי, שרק יהודי ספרד ניחנו בכבוד לאומי, אפשר להציב סיפור הפוך, על יהדות אשכנז

לוחם יהודי פולני שהקים באפריל 1794 את היחידה הצבאית היהודית אשר נלחמה בחירוף נפש לצד צבא המורדים הפולנים בראשות טדיאוש קושצ'ושקו, נגד הכובשים הרוסים. כך תעמוד לרשותנו תבנית דו-קו-טבית, שבמרכזה הספרדים שמידת כבודם העצמי הלאומי מוטלת בספק, מול האשכנזים נזים שרגש הכבוד והלאומיות הם הרכיבים המהותיים בוהותם הקבוצתית ובחזויותם ההיסטורית.

תבנית זו תהיה, כמובן, חד-צדדית ומופרכת בדיוק כמו זו של קמחי בדבר מרכזיותו של ערך הכבוד הלאומי אצל הספרדים, לעומת שוליותו אצל האשכנזים. ואולם, ההבחנה בין האשכנזים כמהללי ערך הכבוד הלאומי לספרדים כאדישים כלפיו מוצעת כאן כתרגיל מחשבתי בלבד, אך מן הסתם היא היתה נתפשת היום כביטוי דכאני ומתנשא של "ההגמוניה האשכנזית שאינה מודעת להגמוניותה". מן העבר השני, ההבניה

של קמחי, המוצעת ברצינות גמורה, עשויה לכטח להתקבל במחיאיות כפיים, לנוכח אופנת הגזענות האנטי-אשכנזית הרווחת בימינו בשיח הימין הלאומני ההגמוני.

אכן, כמיטת סדום הזהותנית של קמחי, שלתוכה הוא מנסה להכניס את ההיסטוריה היהודית לדורותיה, יש יותר מקורטוב של שיח גזעני-ביולוגיסטי, המגיע לשיא הג'רוטסקיות נוכח תיאודור הרצל. הרצל, כך עולה במשתמע מדבריו של קמחי, הוביל את הצינונות המדינית משום שסבו היה בן קהילתו של יהודה חי אלקלעי בזמן – הרב הספרדי מבשר הצינונות. במילים אחרות, הגנים הספרדיים של הסב – הגנים של הכבוד הלאומי – התגברו על הגנים נטולי הכבוד של האשכנזים, וכך נסללה הדרך למדינת היהודים.

נותר רק לתהות לאן נעלמו הגנים הספרדיים הספוגים ברגש כבוד לאומי אצל היהודים הספרדים הטהורים בשלהי האימפריה העותמאנית, בעת עלייתה של הצינונות המדינית – למשל אצל האליטה היהודית הספרדית הפרנקופונית, שאותה ביקר בחריפות דוד בן-גוריון הצעיר בשל הזדהות עם כ"ח ועם התרבות הצרפתית. או, נגיד, במקרה של עורך הדין היהודי הסלובניקאי עמנואל קרסו (1862-1934), מהפעילים המרכזיים בקרב "הטורקים הצעירים". כנראה לשיטתו של קמחי הם נהפכו, לפחות מבחינה מנטלית, לאשכנזים חסרי כבוד. אולי זה מה שמסביר את קביעתו התמוהה לעיל, שממנה משתמע כי באימפריה העותמאנית ישבו בעצם יהודים אשכנזים (אכן ישבו פה ושם, אבל הרוב היו ספרדים).

בתגובה על המכתב למערכת מאת עלי קדם שנדרש למאמרו, התרעם קמחי על ההצגה האירונית של עמדותיו במכתב ("הארץ", 27.10 ו-30.10). קמחי צודק. אל התמונה הפסאודו-היסטורית המעוותת של תולדות עם ישראל שהוא צייר – שמקורה מקצתה בידע היסטורי לקוי ומקצתה במגמתיות מכוונת מטרה – יש להתייחס בכובד ראש. שכן, נרטיב טיב כגון זה, השולל מן היהודים האשכנזים באופן מטאפורי את כבודם הלאומי, עוד עשוי לשמש כנשק יעיל למדי בידי ממשלת החורבן הלאומי שעומדת לקום כבואה להוסיף וללכות את אש ההסתה הפרועה נגד "הש"מאל האשכנזי המתרפס והבוגדני".